

6. Братусь С.Н. Юридическая ответственность и законность: (очерк истории). – М., 1976. – С. 84.
7. Иоффе О.С. Гражданско-правовая охрана интересов личности. – М., 1969. – 255 с.
8. Харитонов Е.О., Старцев А.В., Харитонов Е.И. Гражданское право Украины: Учебник. – Х.: Одиссей, 2007. – 920 с.
9. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.

УДК 347.735

Г. В. Макаренко

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРЕДИТІВ

Однією з найважливіших категорій ринкової економіки, що відображає реальні зв'язки і відносини економічного життя суспільства, є кредит. Кредит завжди був і залишається важливим важелем у стимулюванні розвитку виробництва і становить собою економічні відносини з приводу зворотного руху позиченої вартості. Кредит забезпечує трансформацію грошового капіталу в позичковий і виражає стосунки між кредитором і позичальником. За його допомогою вільні кошти підприємств, приватного сектора і держави акумулюються, перетворюючись на позичковий капітал, котрий передається за плату в тимчасове користування [1, с. 13].

Кредит у ринковій економіці необхідний, передусім, як еластичний механізм переливання капіталу з одних галузей в інші та згладжування норми прибутку. Він дає змогу подолати обмеженість індивідуального капіталу. У той самий час кредит є необхідним інструментом для підтримки неперервності кругообігу фондів діючих підприємств, обслуговування процесу реалізації товарів, що є особливо важливим в умовах становлення в Україні ринкових відносин.

У ринковій економіці основною формою кредиту є банківський кредит. Банківський кредит – необхідний інструмент стимулювання народного господарства, без якого не можуть успішно працювати товаровиробники.

Ефективне кредитування на сьогоднішній день – це одне з найважливіших і найактуальніших завдань банківської системи України. Кожній фінансово-кредитній установі саме кредитні операції приносять найбільші доходи, і від того, наскільки правильно будуть обрані методи і дотримані умови кредитування, значною мірою залежить результат кредитної операції [2, с. 21-22].

Основна маса кредитів надається банками під забезпечення. Особа, яка бере участь у договірних відносинах, завжди зацікавлена в зменшенні ризику невиконання зобов'язання контрагентом або зведенні його до мінімуму. Як правило, коли сторони вступають у цивільно-правові відносини, вони намагаються виконати зобов'язання, що були прийняті, та не допустити яких-небудь порушень зі свого боку. Однак реалії цивільного обігу, а також судова практика свідчать про те, що не завжди зобов'язання виконуються належним чином.

Відповідно сторона, яка вступає в договірні стосунки, може бути не впевнена у своєму контрагенті, а тому в неї виникає зацікавленість у створенні таких умов, щоб навіть у разі невиконання контрагентом прийнятих на себе зобов'язань власна майнова сфера не зазнала втрат (збитків). Таким чином, в умовах вільної конкуренції та розвитку торгівлі особливого значення набуває система забезпечувальних засобів, що передбачена цивільним законодавством і дозволяє вирішити проблему захисту майнової сфери кредитора.

Дослідженням кредитних правовідносин взагалі та проблемою їх забезпечення зокрема займаються як вчені-економісти, так і правники. Дане питання обрали предметом свого дослідження такі вчені, як: М. І. Брагінський, В. В. Вітрянський, Б. М. Гонгало, А. В. Латинцев, М. Г. Адібєков, Д. М. Риджук, О. В. Яворенко та інші.

Існує кілька способів забезпечення кредитів різними видами майна клієнта або фінансовими зобов'язаннями третьої сторони [3, 4, 5]. Всі форми забезпечення кредиту (майно, зобов'язання) повинні задовольняти таким вимогам:

- висока ліквідність, тобто можливість активів до конвертування у грошову форму;
- здатність до тривалого зберігання (як мінімум протягом періоду кредитування);
- стабільність цін на заставне майно;
- низькі витрати на зберігання і реалізацію застави [6, с. 35-36].

Розмір кредиту під заставу визначається у відсотках від ринкової вартості застави на момент укладання кредитної угоди. Залежно від виду майна заставна оцінка може становити від 60 до 90%. Перевищення ціни застави над сумою кредиту є гарантією компенсації ризику втрати на випадок зниження ціни застави [1, с. 172].

Забезпеченням кредитів може бути:

1. Застава майна, що належить позичальникові на правах власності або делегування права власності, на яке згідно з чинним законодавством може бути накладено стягнення; застава оформляється у вигляді угоди про заставу відповідно до Закону «Про заставу».

2. Заставне право на нерухоме майно. У даному разі під забезпечення кредиту банк бере зобов'язання щодо нерухомості (іпотеку).

Іпотека (*hypothecation*) це особисте заставне право на земельні ділянки, будівлі та споруди. Ця форма забезпечення кредиту має ряд переваг:

- по-перше, технічно неможливо здійснити передачу заставленого майна;
- по-друге, виключається повторна застава майна третій особі.

При оформленні іпотеки власник нерухомого майна отримує кошти від кредитора. При цьому боржник зобов'язується вчасно погасити позику, в іншому разі за рішенням суду борг буде погашено за рахунок коштів, що надійдуть від реалізації заставленого майна [1, с. 174].

3. Цінні папери. Перед видачею позики під цінні папери банку необхідно врахувати ряд факторів: можливість реалізувати заставу, кредитоспроможність емітента та інші. Надаючи позики під цінні папери, банк здійснює

періодичні перевірки з метою з'ясування можливості реалізації цінних паперів у разі необхідності. Він також перевіряє фінансовий стан емітента і ринкову вартість заставлених цінних паперів. Крім того, банк повинен переконатись у тому, що отримані кошти будуть використані на виробничо-господарські потреби, а не для придбання нових цінних паперів, що пов'язано з обмеженням біржової спекуляції позичальників та пониженням ризику їх банкрутства. Банк повинен бути впевнений, що дані цінні папери можна передавати в інші руки. Ще один важливий фактор – власність на цінні папери. Якщо цінні папери належать одночасно двом особам, то позику можна оформлювати лише в разі, коли обидві ці особи погодяться на передачу їх під заставу [7, с. 73].

4. Передача контрактів. Передача контрактів як форма забезпечення застосовується при кредитуванні будівельних компаній або фірм, які здійснюють регулярне постачання товарів (послуг) за контрактом. Позичальник передає контракт кредиторіві, внаслідок чого надходження від замовника (покупця) на оплату контрактних робіт (товарів, послуг) зараховуються на погашення позичкової заборгованості [7, с. 73-74].

5. Передача дебіторської заборгованості. Цесія дебіторської заборгованості полягає в передачі банку рахунків за доставлені позичальником товари (виконані роботи, послуги), які підлягають оплаті. Розрізняють дві форми цесії:

- без повідомлення дебіторів.

У цьому разі грошові надходження від дебіторів передаються банку позичальником;

- з повідомленням дебіторів.

У цьому разі дебітори здійснюють платежі безпосередньо банку.

Неформальна передача (цесія) зобов'язань як гарантія банківських вимог має в порівнянні із заставним забезпеченням ряд технічних переваг, у першу чергу тому, що за неї немає проблем, пов'язаних зі зберіганням заставного майна [8, с. 65-68].

6. Забезпечення дорогоцінними металами. Як застава приймаються монети, зливки, вироби із золота, срібла, платини, дорогоцінні камені та ін. Цей спосіб забезпечення кредиту в сучасний період використовується досить рідко [8, с. 72-74].

Комерційні банки країн з розвинутою ринковою економікою використовують і інші види застави. Зокрема, при наданні позичок індивідуальним позичальникам як застава приймаються поліси страхування життя, свідоцтва про ощадні вклади, вимоги на виплату заробітної плати, при кредитуванні підприємств видобувних галузей – корисні копалини або контракти на постачання сировинних ресурсів, при кредитуванні фермерських господарств – урожай (зібраний або «на корені» за умови його страхування) [9, с. 56].

7. Гарантія і поручительство. Однією з форм забезпечення кредиту може бути гарантія або поручительство.

Гарантія це письмове зобов'язання третьої особи (гаранта) погасити борг позичальника, якщо настане гарантійний випадок. Гарантія банку розглядається як самостійне зобов'язання гаранта перед банком, яке в правовому відношенні не

залежить від інших договірних зобов'язань. Претензії банку, який отримав гарантію, можуть бути реалізовані в разі, якщо станеться гарантійний випадок. Відносини із забезпечення кредитного договору гарантією можуть бути оформлені у вигляді гарантійного листа, наданого організацією-гарантом. У цьому разі банк-кредитор зобов'язаний письмово повідомити гаранта про прийняття гарантійного листа як забезпечення кредиту. У цьому повідомленні банк-кредитор зазначає найменування позичальника, дату і номер кредитного договору, розмір забезпеченої вимоги (суму позики, відсотки за її користування).

Гарантія може бути забезпечена або незабезпечена. Комерційним банкам, як правило, необхідно наполягати на забезпечену гарантію, щоб підтвердити зобов'язання гаранта; при цьому банк-кредитор може вимагати від гаранта відповідного забезпечення. У разі забезпеченої гарантії застава періодично контролюється банком аналогічно, як при забезпеченні кредиту.

Гарантії можуть бути обмежені та необмежені, тобто видаватись на певну частку кредиту або на всю його суму. У разі необмеженої гарантії гарант зобов'язується перед банком-кредитором погасити всю заборгованість позичальника. Необмежені гарантії, як правило, не забезпечені.

Гарантами можуть бути суб'єкти господарської діяльності, які мають стійке фінансове становище; установи банківської та парабанківської систем, а також держави. Банківські гарантії широко використовуються при міжнародних кредитно-розрахункових відносинах у вигляді акцепту, авалю та гарантійних листів [9, с. 57-58].

Разом з очевидною надійністю названих форм забезпечення кредитів, їх використання вносить у кредитні відносини контрагентів деяку незручність. Ця незручність виявляється в громіздкості укладення нотаріальних актів, заставних листів, особливо у випадках співвласності, а то і дуже високою вартістю оформлення цих юридичних актів. Нарешті, істотна невігода полягає і в тому, що юридична чи фізична особа, яка бажає отримати кредит, часто не володіє достатніми можливостями матеріального чи правового забезпечення кредиту. Крім цього, можлива багаторазова перезастава майна, що практично знімає матеріальну відповідальність з особи, яка здійснила перезаставу. Накладним для кредиторів є зберігання, оцінка та реалізація застави майна, що може практично звести нанівець гарантії. У кінцевому підсумку ці форми забезпечення кредиту теж можуть виявитися не цілком безпечними і для кредиторів. За таких умов найбільш доступною і відносно надійною формою фінансового забезпечення інтересів кредиторів може бути страхування кредитів.

Література

1. Банківські операції: Підручник / За ред. проф. А.М. Мороза. – К.: КНЕУ, 2000. – 384 с.
2. Антонов Н.Г., Пессель М.А. Денежное обращение, кредит и банки. – М.: Фингастинформ, 1995. – 272 с.
3. Гонгало Б.М. Вчення про забезпечення зобов'язань. Питання теорії і практики. – М., 2004. – 222 с.
4. Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право. Кн. 1: Общие положения. – М., 2001. – 663 с.

5. Латынцев А.В. Обеспечение исполнения договорных обязательств. – М.: Лекс-Книга, 2002. – 312 с.
6. Адиебеков М.Г. Кредитные операции: классификация, порядок привлечения и учет / Под ред. А.И. Ичкасова. – М.: Консалтбанкир, 1995. – 88 с.
7. Вітлінський В., Пернаківський О. Кредитний ризик та його врахування при обчисленні ставки відсотку // Банківська справа. – 2005. – № 5. – С. 71-78.
8. Риджук Д.М. Забезпечення кредитних зобов'язань у діяльності банків. – К.: Істина, 2001. – 256 с.
9. Яворенко О.В. Банківські операції: Навч. посібник. – К.: Знання, КОО, 2000. – 243 с.

УДК 347.451:339.162(477)

О. В. Шерстобітов

ПОНЯТТЯ ТОРГІВ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Торги досить ефективний та зручний механізм одержання найкращих пропозицій від осіб, що беруть участь у них (тимчасових і фінансових), з постачання продукції чи виконання будь-якого проекту.

Торги, як один із способів укладання договорів, тісно пов'язані із законами ринку. Це, зокрема, виявляється у властивій торгам конкуренції. Торгам притаманна необхідність термінового пошуку контрагента і бажання забезпечити при цьому максимально вигідні умови договору шляхом заострення конкуренції між майбутніми контрагентами.

Проте правове регулювання відносин, пов'язаних з проведенням торгів, багато в чому носить обмежений характер.

До недавнього часу основна сфера регулювання торгів знаходилася за межами цивільного права. Йшлося головним чином про процесуальні норми, присвячені обігу стягнення на майно боржника.

Перша регламентація торгів як особливого способу укладання цивільно-правових договорів була пов'язана з початком переходу до ринку, а більш конкретно – з проведенням приватизації державної власності.

З прийняттям ЦК України у 2003 році, крім багатьох відомчих та спеціальних актів, появилася норма, частково присвячена торгам. Відповідно до ст. 650 ЦК України, «особливості укладання договорів на біржах, аукціонах, конкурсах визначаються відповідними актами цивільного законодавства». Однак з цитування очевидно, що вона має повністю відсильний характер, у зв'язку з чим, на нашу думку, мають бути проведені дослідження для виробки загальних правил щодо торгів в Україні.

Сфера застосування публічних торгів вельми широка. Так, торги використовуються при приватизації державної і комунальної власності. Наприклад, ст. 15 Закону України «Про приватизацію державного майна» від 4 березня 1992 року [1] та ст. 3 Закону України «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)» від 6 березня 1992 року [2] визначають, що одним із способів приватизації є продаж за конкурсом.